

Csuka Zoltán kötetben ki nem adott művei

A válogatás elé

„A magyar és délszláv népek közötti hídverést szolgálta, a környező országok magyar irodalmát ismertette, s mindenekelőtt a vajdasági magyar irodalom felnevelésén munkálkodott” – foglalja össze Csuka Zoltán életprogramját Czine Mihály. Újságokat szerkeszt, könyvkiállítást és könyvnapot szervez, irodalmi estet Budapesten, Belgrádban és Újvidéken, s több mint százötven műfordítása jelenik meg. Költői munkássága szintén számottevő, és amint az évforduló ünnepléseként Érd város támogatásával kiadott *Az ismeretlen Csuka Zoltán* című gyűjteménnyel igazolom, próza- és újságírói munkássága sem elhanyagolható. Remek elbeszélései, tárcái, karcolatai, útiképei, cikkei és riportjai (összesen hatvankettő) még a szakmabeliek többsége előtt is ismeretlen – miként az a tizennyolc vers és kilenc versfordítás, ami eddig újságokban és folyóiratokban rejtőzködött, s most jelenik meg először kötetben. Ezekből nyújtok át egy szerény válogatást a *Híd* olvasóinak, tisztelettel emlékezve a 110 éve született Csuka Zoltánra.

Érd, 2011. szeptember 8.

URBÁN László

Versek

Lázás, piros őszi ének

Kéken ég az ég harangja,
csöndet önt reánk az ősz,
rádiókba zöng a hangja,
rőt a nap az árva csósz.

Csillagok szitája gyullad
elsterül az este lenn,
célok égőn elzuhannak
és elönt a félelem.

Megmaradt-e még az arcunk,
fenn a napban ég-e fény?
forrva a föld új borában
zsong-e tőlünk új remény?

Tárva karját ölelésre
lobbanjon új lángra mind,
ég és föld, hegyek dalában
kiknek ősszel is hit int.

Horkanó szívünkkel éljünk,
fázva, küzdve, koplalón,
lázás, égő, piros ének
zúg velünk vigasztalón.

Vajdaság, 1925. október 16.

Torlódó távlatok

A hegyderékon álltam. Lenn a mélyben,
mint pattanó bimbó kinyílt a táj,
zölden tüzelt az égbenyúló tenger,
a partokon szétporzott a dagály.

A hullámokkal szinte versenyezve
torlódtak föl szigetek és hegyek,
a dalmát nap ezüstre verte testük,
amely a kéklő égbe reszketett.

A táj, mint forró férfikor kitárta
száz záruló és nyíló távlatát,
s a zengő képet fönn az égi boltív,
mint múlt idők vaskapcsa fogta át.

Keleti Újság, 1939. november 20.

Versfordítások

Todor Manojlovićs

Este

(Száva Sumánovićs festményéhez)

Az alkony leitatja, magába olvasztja
a nappal vidám színeit,
a hűvös szürke alkonyatot.
Határtalan mindenség éterje
szürkül, sápad fölöttünk,
eláraszt minket, eltemet
a sötét forró talajba,
amelyben meleg színek
és az elmúlt napok szikrái rejtőznek el.

Kialszik a föld, a nagy meleg tűzhely,
lakomáink vidám színhelye.
Elfeküdtünk a tűzhely körül
búsan, lehullottan, magunkba mélyedve.
Óh, részegítő volt ez a nappal
ölelkezéssel és dallal teljes
és a nap forrón, tüzesen
felcsókolta vállunkat, mellünket.

A nap, ez az égető pirosság
még kisugárzik a testünkből.

Belőlünk sugárzik még a nap
kiárad tüzes, égő pírja
belőlünk, a Nagy Heliosz
utolsó gladiátoraiból
összetört, lebirkózott gladiátoraiból,
de akik tüzes és kemény vállunkkal
még mindig nekifeszülünk
a hideg és szürke alkonyatnak,
amely ólmosan
a föld bágyadt mellére hull.

Szilárd és hű vállunkon mi hordjuk
a síró alkony
minden sínylődő bánatát.
Mi, akik az esték
megbékélt Karyatidjai vagyunk
de akik Karyatidjai és fényhordozói
leszünk
a holnap újra feltörő szűz hajnalnak is.

Bácsmegyei Napló, 1926. július 4.

Dr. Petronijevics Braniszláv

A halhatatlan madár

A mindenségen átrepülsz, oh én darum
És sehol sincsen fészked, nincs sehol.

A világ sarkát, látom, elhagyod,
S napfényes, hűvös bölcsők rendszerét,
Repülve fagyos, messzi síkokon
Csillagsűrűkön lassan áthaladsz
S a napnak fénye árnyékol be téged.
Körülkeringed Herkules-csoportját
S naprendszerét is a távoli célnak.

S belépsz a napnak rendszerébe is
S a francia agy örök emlékszobrát,
A híres Herschel csodás planétáját
A messzi Neptunt gyorsan elhagyod.
Szaturnusz gyűrűjét alighogy látod!
Kicsiny planétákra rá sem tekintesz?
Örök nézésed
Csupán az óriás, vulkános Jupiter
S az öreg, törpe Mars vonzzák magukra?

De nem! A földre mégis rátekintesz!
Elfárasztott az örök röppenés?
És gondolod, hogy fészket rakni kell?

Óh, örök madár, álljon röppenésed
S közelről nézd meg jól anyánkat!
Hegyvölgyes, óceános háta,
Folyók sűrűje eresedik rajta
S mi itten él, az halálba indul
A kicsiny léte, elmúlása nagynak
S ki fészket rak rajt', annak vége van.
Óh, örök madár, álljon röppenésed!

A mindenségen átrepülsz oh én darum,
És nincsen fészked, nincs sehol
Óh, örök madár, folytasd röppenésed!

Délbácska, 1927. február 27.

Tárca

Szeretet

Az éjszaka még úgy rohant le a fürgeteg a hegyekről, mintha ítéletnap következnék, jajgatott, sikongatott, füttyült, tobzódott és átkozódott a szél a ház fölött és tépte, cibálta a villanyhuzalokat, amelyeknek az árnyéka ide-oda imbolygott a szobában. Két óra lehetett, s fölébredtem erre a nagy levegőindulásra, a budai hegyekből szinte ordítva rohant alá a szél, s nekem a kossava jutott eszembe, ami tizenkét éven át odalenn a Duna mellett, a Fruška gora tövénél ébresztgetett fel néha éjszakánként, s elgondolkodtam afelett, hogy az élet nagy szélviharai hogyan csapkodják ide, vagy oda a kicsiny, tehetetlen falevelet, az embert.

Sokáig voltam ébren s néztem, ahogyan a sötét éjszakában kivilágított ablakokkal néha-néha elhúz egy vonat, elkattog a süket éjszakában, aztán csönd lesz utána megint. Hajnal volt, mire elaludtam.

S mikor fölébredtem, olyan napsugaras és csendes őszi reggel volt, mint amilyen tán soha ezen a tájon. A hegyek enyhe ívei szelíden rajzolódtak bele az égboltozatba, s ahogy ezeket az enyhe dunántúli dombokat néztem, a Himfy versek hangulata kapott meg, minden csupa szeretet volt ezen a tájon, minden csupa enyhesség, mintha soha szélvihar nem járt volna itt, s mintha ez a vidék nem is lehetne más, csak a szeretet és enyhesség központja. Fenn a kutyavár körül, ahol Mátyás király vadászkastélyának romjai ábrándoznak, olyan üdék és frissek az erdei lombok, mintha tavasz lenne, s nem is ősz, csak éppen a levegőben érezni valami őszi petyhüdtiséget, valami szomorkás érett ízt, amely valahogy olyan, mint a fonnyadni kezdő asszony csókja, enyhe és sok bölcsességgel telített és tele nagy mámorok ígéretével.

Szóval egészen lírai volt a reggel hangulata, s enyhült szemekkel néztem, ahogyan a szomszédos telken fiatalasszony hívogatta elő a csirkéket a földkupac alól, amit a gazda készített a csirkék várának. Csipegve, kicsit fázva bújtak elő a jászágok a fészerből, borzongva futottak ki a reggeli levegőre, amely tele volt az éjszaka hűvösségével, de tele volt napfényel is és az asszony szavában annyi szeretet muzsikált, amennyit legfeljebb tán a kisgyermekének hangszere a fiatal anya. Szent Ferenc tűnt fel előttem, aki valaha a madaraknak prédikált, s maga köré gyűjtötte az állatokat, nagy szeretetének palástját kiterítette az egész világra, szeretet és megértés muzsikált elő az asszonyi szavakból, amit megéreztek ezek az apró állatok, valami titkos rádióhullámon át ösztönükhöz értek a muzsikáló szavak, s szaladtak

a gazdasszonyhoz, akinek a kötényében ott volt az enivaló és aki gügyögő, simogató szavakkal s jófajta morzsákkal etette az apró jószágokat.

Hát lám-lám, mégis csak van megértés és van szeretet is ebben a világban, hiába huhognak a pesszimisták, s hiába oszlanak fel egymás után konferenciák, íme egy asszony áll itt az őszi reggelben és úgy beszél az apró állatokhoz, mintha értenék azok, szinte elcsuklik a szava a szeretettől, szinte érzi az ember, ahogyan a lelke magához öleli őket, magához babusgatja őket, egyetlen nagy szeretet ez az egész természet, ez a szeretet melegíti ezt a nagy kék üvegburát itt fölöttünk, amit mennyboltozatnak hívnak.

Milyen szép is ez a kora őszi, mennyi szín és melegség van benne. S hogy muzsikál ennek az asszonynak a szavából is a szeretet az apró, öntudatlan állatok felé.

*

Milyen kár, milyen kár. Egészen biztosan, egész biztosan meg fogja enni őket...

Reggeli Ujság, 1933. szeptember 24.

Elbeszélés

Milán költő szerelme

Milán, a költő, neve után ítélve nem mint kisebbség szerepelt itt a bánási rónán, s azt hihetnénk első pillantásra, hogy tán Zmaj Jovanovic, avagy Brankó szellemi leszármazottja lehetett. Pedig Milán csak becenév volt, és ő maga szabad verseket írt, zengő és tömör magyar nyelven, verseket, amelyek dübörögtek, égtek és sikoltoztak, amelyekben minden kozmikusságuk mellett benn gőzölgött a bácskai humusz illata és minden horizontot átölelő tengereikben meg lehetett érezni a Palicsi-tó sötét szomorúságát. Milán ezt a tavat is megénekelte egyszer, s verseiben úgy parázslott a szegény emberek fájdalma, hogy az újságpapír sorain is átérzett Milán szívének forrósága, amely ezeket a verseket nagy és nehéz, lázas éjszakákon kilökte magából.

Milánról ki sem hitte volna, hogy néha szerelmes is tud lenni, ez a szív, amelyben mély és vad érzések kavarogtak, soha nem érzelmeskedett és soha nem volt bornírt. Milán befelé élt, és benne tömegek szerelmei kavarogtak, akár a nyárvégi zivatarok, amelyek elszántanak a fekete humusz felett és szeretik a gyorsvonatokat kíséretetni.

Milánról ki sem hitte volna, hogy szerelmes is tud lenni.

*

Egyik este, hogy messzibe kattogott egy vonat, amelyen kedveseim mentek el tőlem, egyedül voltam Milánnal és az éjszakával, s ekkor kerültünk közelebb egymáshoz. Odafenn a városház tornyán egymás után négyyszer, aztán tizenkétszer gyulladt ki a színes fény és a holdvilágos égi mezőkön fehér tarajú felhők száguldottak végig. Egyedül voltunk Milánnal s keringtünk ide-oda a széles alföldi uccákon, mint a helyét nem lelő fájdalom. A keskeny villamossínek árván kanyarogtak a főtéren, messziről ziháltak a tolatómozdonyok és mi elmerülten csak baktattunk s Milán megtárta lassan a szívét. Milánnak ritkán lehettek ilyen pillanatai, legfeljebb tán akkor, ha nagy és bús magányában, miközben tuberkulotikus tüdejének sípolását hallgatta, világra hozta a verseit, amelyek szerelemtől nem igen szóltak, de amelyeknek élő gerincében a férfinyarat lehet érezni és azt, hogy Milán jobban szerelmes, mint bárki más, aki ezt a szót hitvány szívvel és lélektelenül ezerszer veszi a szájára és nyavalyogja el kisdud panaszait tiszavirág életű verseiben.

– Na gyere velem a Moszkvába – mondotta Milán – s már mentünk is a vendéglőbe, ahol ilyenkor tamburazenekar zúgatta a fájdalmas szláv melódiákat és cigarettafüsttől és szerelemtől kimarjult női hangok zengették szét a teremben a fájdalmas szív melódiáit.

Csak akkor kezdtem felérteni, hogy Milánban nagy tavaszi tárulkozás folyamata indult meg és most egy hasadékon keresztül beelátok az életébe, amely vérrel, lázzal és tengernyi szenvedéssel van tele. A maga szenvedésével, s mindazok tengernyi bánatával, akik körülötte élnek, nevetnek, isznak, sírnak, esznek és boldogan ölelkeznek, avagy káromkodnak, de akikből ezer patakban zuhog elő az élet.

A Moszkvában már szétáradt a hangulat, a vendégek feje súlyosan kókadott le az asztalok fölé, a tamburazenekar züllötten szétszóródott és az énekesnők viháncolva iddogáltak az egyik asztal mellett. A főpincér a nagy söntés mögül rendelkezett, és a középpontban egyik asztalnál vidám társaság kurjongatott, bunyevác legények kórusoztak, s magas poharakból itták a habzó sört. Az asztal mellett már sorakozott vagy harminc sörösüveg, álmosan és bután meresztgették a nyakukat a villanyfény felé, ahol a dohányfüsttel egybekeveredett a duhaj nóta:

– Csujes, csujes, csujes, székó!...

Milán, a költő egyik sarokba vonult s szája is alig mozdult, ahogy ráparancsolt a fehérkabátos pincérre:

– Bort!

A hangja akkor már rekedt volt, pedig még inni sem kezdett. És a szeme, amelyben a láz taplója fényeskedett, mindig és mindig egy pontra ugrott vissza.

Akkor néztem oda én is.

És mindent megértettem.

Odaát a kurjongató társaságban az asztalfőn ült a fekete lány, akinek a szemében kis, apró tüzek villódzdtek, s aki csak azért is nem nézett át a másik oldalra, ahol Milán ült és zuhogtatta felé a nézését. Pedig Milán ekkor már nem is ült ott az asztal mellett, talán csak a teste, ez a beteg és lázas test, a lelke azonban ott áradt szét a lány felett, és itta magába annak minden mozdulatát és nézését. S ahogy a bor az asztalra került, Milán, akinek pedig csak tejet lett volna szabad innia, nagyon magasan felhajtotta a poharat, s mikor letette, egyetlen csepp sem volt benne.

– No testvér – mondta, – igyál, s nézd meg azt a lányt, aki ott ül az asztalfőn.

Nem szóltam, tudtam, hogy ha szólnék, eltörném Milán bizalmát, s egy szót sem szólna többet. Felkelne, s menne ki velem megint a záporzagú, friss éjszakába, a holdvilág alá, bámulni a tovaszáguldó fellegeket. De nem maradna itt a füstben, rossz káromkodások és tréfák furcsa viharában.

S odaát a másik asztalnál felcihelődtek a lányok. Az öreg tamburás intett és a zenekar összeverődött. S felszakadt a nóta, hogy:

– Bila jednom, jedna cura mala...

A bunyevác legények nagy kortyokban itták a sört. Milán egymás után hajtogatta fel a borospohár tartalmát. S akkor aztán odaát a zenekarnál Milán egy szemevillanására felzengett a bánatos nóta:

– Két ragyogó szép szemednek imádója lettem.

Furcsa és szlávós kiejtéssel énekeltek a lányok, a bunyevác legények eljettették a fejüket, nagyokat hümmögtek, s észre sem vették Milánt, aki nagyon elkapta a fekete lány tekintetét. S olyan volt ez a két egymásba mélyedő tekintet, mint lázas és lobogó nagy ölelkezés. S ahogy zengett fejük felett a nóta, Milán szeme nagy fényesre tágult, és a lány szinte beleúszott ebbe a nézésbe és elmerült benne. A beteg fiú mámoros és versidéző nézése volt ez, és a fekete lány nem tudott ellentállni.

– Hát látod, szeret, mindenen túl is engem szeret, s még akkor is, ha ezerszer a másé. Akkor is csak engem.

Mintha villanás lett volna, ezer kép filmtekercse pergett le egyszerre előttem. Beleláttam Milán nagy, elveszejtett életébe, ahol a mélyen kavargó és vad érzések mellett ott máglyázik ez a nagy szerelem, amely éget, fájdalmat ad és mégis jólesik.

S egyik félliter jött a másik után, a lányok már megint a fiatalembereknél ültek és sikongva itták a sört. Sörös muri volt ez, bódító és nehéz mámorral teli. S Milán már csak mosolygott s mosolygott még akkor is, ahogyan az ablakon lassanként áttetszett a hajnal és a pincérek oltogatni kezdték a lámpákat.

Odaát a másik asztalnál már rekedtek voltak a hangok és kókadtan hullottak le a fejek.

S fenn az égen a hold már rég letűnt és most látni lehetett ahogy a nagy fekete felhők iramban suhannak tova valami távoli és ismeretlen cél felé. Milán felkelt, nehezen és összetörötten, az előbbi nagy fények már kialudtak a szeméből s most már csak szenvedés és a kétség különös sárga villanásai csaptak ki csak belőle.

– Gyere! Itt hagyjuk ezt a bandát! Menjen, menjen, akivel akar!

És hősiezen felállott, de vonaglott a szája széle.

S elnyeltek bennünket a városháza lomha nagy árkádjai.

*

– Hová Milán? – kérdeztem tőle, de Milán a karomba csípett.

– Itt maradunk! – rekedt volt a hangja és szemei merevek. – Most, most meglátom, most meg kell látnom, hogy szeret-e.

S ott dideregünk a libabőrös égbolt alatt a hajnalban s néztük a Moszkvát, ahol az utolsó lámpafény is kialudt s ahonnan nemsokára, mint ázott verébcapat bújt elő a néhány vendég a tamburásokkal együtt. S velük a lányok.

Keleten már erősen pirkadt, a hajnalban füttyöngettek a madarak és messziről hallani lehetett a kocsikat, amelyek a piachoz vonultak. S láttuk, hogy a feketehajú lány lassan és szomorkás léptekkel megindul valakivel lefelé az uccán, arra, amerről a nap kelt, ki a külvárosi házak felé.

Milán karonfogott és húzott magával. Mentünk kaputól-kapuig a hajnal egyre jobban széteszló árnyékában, s Milán mintha stációzott volna, keservet érzett magában, szenvedett, a szája mozgott és érthetetlen szavakat mormogott maga elé. A lány és a fiú nagyon lassan haladtak és az ismeretlen legény kicsit tántorogva, gesztikulálva magyarázott valamit a lánynak. Milán csak a fogait csikorgatta, de ment, ment utánuk.

Aztán végre egyik kis külvárosi ház előtt megállt a lány, meg az ismeretlen legény. Milán arca sápadt volt, akár az égboltozat, amelyen most halványabb felhők irongáltak és vitték magukkal az esőt. Csendesen szemerkélni is kezdett és láttam, ahogy Milán arcán nagy belső válságok hullámverése üt ki. Nagy szemei úgy tapadtak a kis házra, mintha most valami nagy-nagy csodát vagy valami irtózatot katasztrófát lesne. De csendben volt, meg sem mukkant, pedig odaát a másik oldalon a kicsiny ház előtt a legény most már kezdett dühös és szemtelen lenni. A lány határozatlan volt, nem tudta, mit cselekedjen és Milán egyetlen hangos szóval sem próbálta ezt a jelenetet megzavarni.

– Most, most meglátjuk – suttogta, és kínokat érezhetett a mellében, mert a zsebkendőt a szája elé tartotta. Azok már egészen ott voltak a kis kapunál, s a következő pillanatban a legény átkarolta a lányt és megcsókolta.

Milánt figyeltem, aki meg sem mozdult. S odaát a másik oldalon a lány kitépte magát a legény karjaiból, az ablakhoz futott és hangosan bezörgött. Olyan hangosan, hogy a néma hajnalban elkezdtek a kutyák ugatni.

Valaki kinyitotta az ablakot. S az ismeretlen fiatalember esetlenül és dühösen hajolt meg, megfordult és kicsit megverten jött felénk.

De mi már befordultunk a sarkon. Csak azt hallottuk még, hogy valahol becsapódik egy házkapu. Milán belém karolt, szinte futva mentünk. S Milán arcán úgy ült a fényesség, akár a tollászkodó és megelégedett fehér galamb.

*

Csak később mondta otthon, miközben a hajnalban beadott friss tejet hajtotta fel, s gondosan megigazította a szegényes ágyat.

– Szeret engem ez a lány, akkor is, ha beteg vagyok, és ha semmim sincsen. S tudd meg, hogy úgy ölel, úgy tud ölelni, mint ahogy senki más ezen a világon

S tíz perc múlva boldogan aludt. Lehet, hogy neki volt igaza.

A Mi Irodalmunk, 1932. február 28.

ВОЈВОЂАНСКА ГАЛЕРИЈА
 Написао АРПАД БАЛАЖ, написао ЗОЛТАН ЧУКА
 VAJDASÁGI GALÉRIA
 Rajolta BALÁZS G. ÁRPÁD, írta CSUKA ZOLTÁN

